

ВЛИЯНИЕТО НА СЪДЕБНАТА ПРАКТИКА НА ВКС ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА ЗАКОНОДАТЕЛСТВОТО В РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Мария Цокева

Студентка в магистърска програма „Право“, Нов български университет

В българската правна действителност понастоящем е изключително актуален въпросът по какъв начин се отразява практиката на Върховния касационен съд (ВКС) върху развитието на вътрешното законодателство. Настоящата разработка има за цел да потърси адекватен отговор посредством изясняване съдържанието на понятието „съдебна практика на ВКС“, както и привеждане и анализиране на конкретни примери, които онагледяват въздействието на последната върху нормотворческата дейност на Народното събрание. Доколкото сферата на наказателното право се отличава със свои особености и специфики, така очертаната задача ще бъде ограничена до практиката на съда, формирана в областта на частноправните отрасли и гражданския процес.

За начало е необходимо да се изясни същността на понятието „съдебна практика на ВКС“. От разпоредбата на чл. 119, ал. 1 от Конституцията на Република България (КРБ) е видно, че наред с другите държавни съдилища Върховният касационен съд също е оправомощен да осъществява правораздавателна дейност. ВКС е висшата (касационна) съдебна инстанция по наказателни и граждански дела (аргумент от чл. 108 ЗСВ). Общият принцип за гражданските, респ. търговските дела е, че на касационно обжалване пред Върховния касационен съд подлежат въззивните съдебни решения, но само при наличие на определени предпоставки, изчерпателно изброени в чл. 280, ал. 1 и ал. 2 ГПК. Същевременно в чл. 280, ал. 3 ГПК законодателят допълнително е изброил неподлежащите на касационно обжалване поради своето естество въззивни решения – с оглед характера на иска, размера на материалния интерес и пр.

Когато ВКС е сезиран с конкретен правен спор посредством подадена касационна жалба и въззивното решение не попада в хипотезата на чл. 280, ал. 3 ГПК, съдът се произнася с определение по допускане на касационното обжалване. При наличие на някоя от предпоставките, изброени в предходните две алинеи на чл. 280 ГПК, съдът разглежда жалбата по същество. Съответно, ако не са налице основания за връщане на делото на долустоящия съд за извършване на необходими процесуални действия от страна на същия състав или за ново разглеждане от друг състав, ВКС се произнася с окончателно решение (чл. 290 ГПК). Така постановените решения по реда на чл. 290 ГПК са израз на правораздавателната дейност на Върховния касационен съд. Макар да не представляват задължителна съдебна практика (аргумент от чл. 290, ал. 3 ГПК), последните имат особено значение за развитие на българското право, като в определени случаи са от естество да рефлектират и върху нормотворческата дейност на законодателя.

Паралелно с функцията му на правораздавателен орган, обаче, ВКС разполага с едно специфично и присъщо само нему правомощие, произтичащо от разпоредбата на чл. 124 КРБ, а именно: той осъществява върховен съдебен надзор за точното и еднакво прилагане на законите от всички съдилища. Този въпрос е подробно разгледан от Конституционния съд на Република България в Решение № 2 от 10 февруари 2005 г. по к. д. № 9/2004 г. В

цитираното решение¹ конституционните съдии единодушно приемат, че компетентността на ВКС не се изчерпва с неговата касационна функция, а наред с основната правораздавателна дейност ВКС осъществява правомощията си по чл. 124 от Конституцията за точното и еднакво прилагане на законите от всички съдилища със своята тълкувателна дейност. Върховният съдебен надзор по смисъла на чл. 124 КРБ се извършва чрез инстанционната компетентност на ВКС посредством издаване на нарочни актове за тълкуване на законите (тълкувателни решения), които са задължителни за органите на съдебната и изпълнителната власт, за органите на местното самоуправление, както и за всички органи, които издават административни актове (аргумент от чл. 130, ал.2 ЗСВ). Надзорът на свой ред следва да осигури точното и еднакво прилагане на законите и засяга всички съдилища, което на свой ред е гаранция за спазване на основните принципи, заложиени в чл. 4 и чл. 6, ал. 2 на Конституцията – принципите на правовата държава и равенството пред закона.

От казаното до момента е видно, че правораздавателната и тълкувателната дейност на ВКС засягат различни правомощия на съда, които съществуват паралелно и самостоятелно. Нещо повече – постановените актове в двата случая се различават съществено с оглед наличието или липсата на задължителна обвързваща сила по отношение на други държавни органи и косвено спрямо отделните правни субекти. Същевременно обаче формирането на противоречива или неправилна практика по тълкуването и прилагането на закона като резултат от правораздавателната дейност на ВКС е задължителна предпоставка за приемането на тълкувателно решение (аргумент от чл. 124, ал. 1 ЗСВ). Оттук се налага заключението, че двете дейности, макар и самостоятелни, се намират в неразривна връзка помежду си.

Горното обуславя извода, че в съдържанието на понятието „съдебна практика на ВКС“ следва да се включат както решенията, постановени по реда на чл. 290 ГПК в съответствие с правораздавателна функция на съда, така и практиката, установена под формата на тълкувателни решения като израз на тълкувателната дейност на ВКС и създадена в изпълнение на задължението на последния да осъществява върховен съдебен надзор по смисъла на чл. 124 КРБ.

На второ място, следва да се постави въпросът дали и как формираната практика на ВКС в резултат от осъществяване на двата му типа дейност оказва въздействие върху развитието на нашето законодателство. За целта е необходимо да бъдат разгледани и анализирани конкретни примери, които нагледно представят степента на влияние на така постановените съдебни актове върху нормотворческата дейност на Народното събрание.

Когато говорим за влиянието на съдебната практика на ВКС върху българското законодателство, не можем да подминем един емблематичен проблем, който в продължение на десетилетия предизвиква спорове в правното ни пространство, преустановени окончателно едва след намесата на законодателя. Става дума за приложението на института на погасителната давност при частично предявено вземане – въпрос, неуреден доскоро в Закона за задълженията и договорите.

Още през 2005 г. по образувано тълк. д. № 5 от 2005 г. общите събрания на Гражданската и на Търговската колегия на ВКС са имали възможността да се произнесат дали предявяването на частичен иск и неговото уважаване спира и прекъсват срока на погасителната давност относно цялото вземане. Така поставеният въпрос е отклонен по съображение, че след проведеното гласуване не се е постигнало необходимото мнозинство по чл. 87 ЗСВ

¹ Вж. Решение № 2 от 10.02.2005 г. по конституционно дело (к. д.) № 9 от 2004 г. на Конституционния съд на Република България, обн., ДВ, бр. 16 от 18.02.2005 г., достъпно на адрес: [онлайн, прегледан на 25.07.2019 г.].

<http://www.constcourt.bg/bg/Acts/GetHtmlContent/38c46f61-3675-412c-9327-e57e2fa5584e>.

(отм.)². В резултат, различни състави на ВКС прилагат по различен начин материалния закон, което намира израз в няколко решения на съда, постановени по реда на чл. 290 във връзка с чл. 293 ГПК. Едни състави приемат, че с предявяване на частичния иск давността не се прекъсва, но се спира давностният срок по реда на чл. 115, ал. 1, б. ”ж” ЗЗД за цялото вземане, което спиране следва да се зачете в хода на съдебното производство, след като не е формирана сила на пресъдено нещо по частичния иск³. Тъкмо обратното виждане възприемат други състави на ВКС. Позовавайки се на чл. 116, б. ”б” ЗЗД, последните приемат, че цитираната разпоредба следва да се тълкува стеснително, защото въвежда изключения от правилото за непрекъснатост на давността и има изчерпателно изброяване, поради което предявяването на частичен иск и неговото уважаване не спира и не прекъсва давността за останалата част от вземането, която не е предмет на делото⁴.

Така формираната противоречива практика, постановена по реда на чл. 290 ГПК е повод за образуване на тълкувателно дело (тълк. д. № 3 от 2016 г.) по въпрос със сходен предмет, а именно: „Предявяването на иска като частичен и последвалото негово увеличаване по реда на чл. 214, ал. 1 ГПК има ли за последица спиране и прекъсване на погасителната давност по отношение на непредявената част от вземането?“ Поради неколккратно допълване с нови въпроси и пренасрочване на делото под претекст за правна сложност съдът постановява тълкувателното решение едва през април 2019 г. – почти три години след образуване на делото (ТР 3/2016 на ОСГТК на ВКС)⁵. Междувременно, спорният въпрос намира отчасти нормативно разрешение – през май 2018 г. в бр. 42 на „Държавен вестник“ е обнародвано допълнение на ЗЗД с чл. 116а, съгласно което, когато вземането е предявено частично, давността се спира или прекъсва само за предявената част. По този начин законодателят взема мерки за запълването на съществуваща в обективното ни право празнина, която по някакви причини не е преодоляна от ВКС по надлежния ред, считано още от 2005 г. насам. Именно новата разпоредба дава основание на съда да даде в постановеното през 2019 г. тълкувателното решение отрицателен отговор на поставения въпрос в хипотезата на увеличаване на иска по реда на чл. 214, ал. 1 ГПК, макар върховните съдии все пак да приемат в мотивите си, че подаването на самата молба за увеличаване по този ред води до спиране и прекъсване на погасителната давност досежно вземането от момента на подаването ѝ.

Конкретният пример е показателен за влиянието на незадължителната съдебна практика на ВКС върху нашето законодателство. Намесата на нормотвореца очевидно е провокирана от възникналото противоречие в решенията на отделни състави на съда по повод празнота в закона, което по някакви причини не се преодолява от ВКС в продължение на дълъг период от време чрез постановяване на тълкувателно решение. Случаят обаче прави

² Вж Тълкувателно решение № 6 от 05.04.2006 г. по тълк. д. № 5 от 2005 г. ОСГТК и ОСТК на ВКС. Фондация за развитие на правосъдието, достъпно на адрес [онлайн, прегледан 25.07.2019]. www.justicedevelopment.org/finprestupnost/wordpress/wp-content/uploads/2013/07/

³ Вж. Решение № 22 от 14.07.2010 г. на ВКС, Търговска колегия, достъпно на адрес [онлайн, прегледано на 25.07.2019]. <http://domino.vks.bg/bcap/scc/webdata.nsf/vCourtActsByCase/E3127C877ECB-B978C2257793004ABC04>.

⁴ Решение № 610 от 9.12.2008 г. на Търговска колегия на ВКС, достъпно на адрес [онлайн, прегледан на 25.07.2019]. <http://domino.vks.bg/bcap/scc/webdata.nsf/Keywords/B32DA68E60665C7FC225779300550BC5>.

⁵ Вж. Тълкувателно решение № 3 от 2016 по тълк. д. № 3 от 2016 г. на ОСГТК на ВКС, достъпно на адрес [онлайн, прегледано на 25.07.2019]. http://www.vks.bg/Dela/%D0%9E%D0%A1%D0%93%D0%A2%D0%9A_2016_3_%D1%80%D0%B5%D1%88%D0%B5%D0%BD%D0%B8%D0%B5.pdf.

впечатление и поради факта, че така създаденото от законодателя разрешение на проблема изцяло обслужва интересите на съдебната власт и процесуалните представители на страните за сметка на интересите на частноправните субекти – физически и юридически лица. Този извод следва от обстоятелството, че размерът на държавната съдебна такса, както и размерът на дължимото адвокатско възнаграждение са поставени в пряка зависимост от размера на исковата претенция. Следователно от влизането в сила на чл. 116а ЗЗД ищците са изправени пред избора дали да завеждат иска в пълен размер с произтичащите от това последици досежно дължимите такси и хонорари или да рискуват със завеждането на частичен иск. Във вторият случай обаче няма да се стигне до спиране или прекъсване на погасителната давност за непредадената част от вземането, като по този начин възниква реална опасност последното да се погаси дори и при уважаване на иска от страна на съда.

Друг пример в посока влиянието на практиката, формирана в резултат от правораздавателната дейност на ВКС върху българското законодателство, е Решение № 134 от 9.03.2004 г. по гр. д. № 882 от 2003 г. на Търговска колегия (ТК) на ВКС. В цитираното решение се разглежда въпросът дали прехвърлянето на временно удостоверение има действие на прехвърляне на поименните акции, които то удостоверява. По този въпрос решаващият състав в съответствие с актуалната към момента на постановяване на съдебния акт нормативна уредба приема, че не е извършено валидно прехвърляне на записаните в удостоверението акции, тъй като сделката е нищожна на основание чл. 26, ал. 2 ЗЗД – поради невъзможен предмет. Съдът се мотивира с обстоятелството, че в конкретния казус предмет на прехвърляне са записаните поименни акции, които се различават от временните удостоверения, материализиращи само правото на собственика да получи записаните акции след издаването им. Същевременно, за да бъдат прехвърлени акциите, те трябва да съществуват реално като такива, както и да съдържат необходимите реквизити по чл. 183, ал. 1 ТЗ.

Малко по-късно така даденото разрешение на въпроса след намеса от страна на законодателя е изменено в тъкмо обратната посока. В „Държавен вестник“ (бр. 104 от 11.12.2007 г.) е обнародвана нова разпоредба на чл. 187 ТЗ (ал. 3), в която изрично е установено, че прехвърлянето на временно удостоверение има действие на прехвърляне на акциите, които то удостоверява. Приложеният подход донякъде е логичен с оглед интензитета на търговския оборот и гарантиране на правната сигурност в това отношение. Особеното обаче е, че сме изправени пред един от редките случаи, в които е придадено обратно действие на правна разпоредба. Съгласно § 15, ПРЗ ЗИД, ДВ, бр. 104/2007 г. такова е изрично предвидено, считано от влизането в сила на Търговския закон, с което изцяло се елиминират последиците от даденото от върховните съдии разрешение.

Паралелно с правораздавателната дейност на ВКС отражение върху нашето законодателство намират и тълкувателните решения. В тази посока специално внимание заслужава едно такова решение, засягащо съществени въпроси досежно допускането до касационно обжалване на гражданските и търговските дела.

Със сега действащия Граждански процесуален кодекс от 2007 г. е въведена т. нар. селективна касация по граждански и търговски спорове. Макар триинстанционното съдебно производство по тези спорове да се запазва, на практика се стига до силно ограничаване на делата, разглеждани от ВКС в качеството му на трета (касационна) инстанция. Причината се корени в критериите за допустимост, въведени с новия ГПК и установени в чл. 280, ал. 1 от същия. Редакцията на разпоредбата от 2009 г. гласи, че на касационно обжалване пред Върховния касационен съд подлежат въззивните решения, в които съдът се е произнесъл по материалноправен или процесуалноправен въпрос, решен в противоречие с практиката на Върховния касационен съд, решаван противоречиво от съдилищата, или от значение за точното прилагане на закона, както и за развитието на правото.

По този повод ВКС постановява ТР 1 от 2009 г. от 19.02.2010 г.⁶, актуално и до днес в някои свои части. Особено практическо значение, включително понастоящем, има т. 1 от цитираното тълкувателно решение, а именно: „Правният въпрос от значение за изхода по конкретното дело, разрешен в обжалваното въззивно решение, е този, който е включен в предмета на спора и е обусловил правните изводи на съда по конкретното дело. Касаторът е длъжен да изложи ясна и точна формулировка на правния въпрос от значение за изхода по конкретното дело, разрешен в обжалваното решение. Върховният касационен съд не е задължен да го изведе от изложението към касационната жалба по чл. 284, ал. 3 ГПК, но може само да го уточни и конкретизира. Върховният касационен съд не допуска касационно обжалване по правен въпрос, по който се е произнесъл въззивният съд, различен от този, който сочи касаторът, освен ако въпросът има значение за нищожността и недопустимостта на обжалваното решение“.

С оглед горното тълкуване на цитираната разпоредба допускането до касационно обжалване допълнително се усложнява, тъй като поставя основанията за допустимост на всяка потенциална жалба изключително в зависимост от доводите на решаващия въззивен състав, обективирани в мотивите към решението и обуславящи правните му изводи. Възможно е обаче самите доводи на въззивния съд да са неправилни, напр. да противоречат на формалната логика. В такава хипотеза ако по разглеждания въпрос изначално липсва практика, няма да е налице и противоречие с нея на постановеното решение, независимо доколко неправилно е последното. Възможно е, също така, въззивният съд да не е обсъдил установените по делото факти и обстоятелства в тяхната съвкупност или изначално да не е обсъдил някои от представените по делото доказателства, в резултат на което да е достигнал до неправилни изводи. Доколкото обаче по тези въпроси липсва изобщо произнасяне в мотивите на въззивното решение, последното става практически неатакуемо пред ВКС поради обективна невъзможност за формулиране на касационен въпрос. По този начин се създават предпоставки за възникването и съществуването в правния мир на множество неправилни въззивни решения, които същевременно са влезли в сила с всички произтичащи от това последици.

Посочените примери далеч не изчерпват проблемите, възникнали с постановяването на цитираното тълкувателно решение, но са показателни за това как се отразява последното на достъпа до касационно обжалване, респ. по какъв начин и до каква степен се засягат правата и законните интереси на правните субекти в качеството им на реални и потенциални касатори. Резултатът е масово обществено недоволство, провокирало и последваща намеса от страна на нормотвореца. В „Държавен вестник“ (бр. 86 от 27.10.2017 г.), в опит да балансира интересите на физическите и юридическите лица, от една страна, и съдебната власт, от друга страна, са предприети законодателни изменения в чл.280 ГПК, които целят разширяване на достъпа до касационно обжалване.

В обобщение на горното изложение може да се приеме, че влияние върху законодателството в Република България оказва както задължителната практика на ВКС, израз на тълкувателното правомощие на съда, така и незадължителната практика, постановена по реда на чл. 290 ГПК в резултат от правораздавателната дейност на върховните съдии. Последващата намеса на Народното събрание в качеството му на нормотворчески орган се наблюдава предимно в две хипотези. Първата се проявява при наличие на законодателна празнота, която води до разнопосочно прилагане на съответния материален закон от страна на различни състави на ВКС, като същевременно това противоречие в продължение на

⁶ Тълкувателно решение № 1 от 2009 по т. д. № 1 от 2009 г. на ОСГТК на ВКС, достъпно на адрес [онлайн, прегледано на 25.07.2019]: http://www.vks.bg/vks_p10_54.htm.

дълъг период от време не е отстранено от самия Върховен съд по реда за постановяване на тълкувателно решение. Във втората хипотеза попадат случаите, в които възприетото разрешение от страна на върховните съдии се явява нецелесъобразно и/или не отговаря на нуждите на правните субекти, респ. развитието на обществените отношения, т. е., когато формираната практика влиза в противоречие със значими обществени интереси, поради което и възниква нуждата последните да бъдат защитени чрез намесата на законодателния орган. Отделно стои въпросът доколко ефективна е тази защита. Това обаче подлежи на лична преценка за всеки конкретен случай.